

O'ZBEKISTONDA YENGIL SANOAT KLASSTERINI JORIY ETISH VA RIVOJLANTIRISH YO'LLARI

Andijon mashinasozlik instituti, Iqtisodiyot kafedrasida katta o'qituvchisi.

Saidaxmedov Ne'mat Xamidovich

Annotatsiya: *Ushbu maqolada O'zbekistonda yengil sanoat klasterini tashkil etish, jarayoni hamda rivojlantirish masalarida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *To'qimachilik, yengil sanoati, bozor, demografik, yangilash, modernizatsiya, investisiya, eksport.*

Bugungi kunda to'qimachilik va yengil sanoati O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotida muhim mavqeni egallaydi hamda sanoat mahsulotlari ishlab chiqarishda markaziy o'rinda turadi. Mazkur tarmoq aholi iste'moli uchun mahsulotlar ishlab chiqaradi, bu esa, o'z navbatida, bozorning katta bir qismining to'yinishini ta'minlaydi. Bundan tashqari tarmoq mamlakat aholisini katta miqdordagi ish o'rinlari bilan ta'minlaydi, jumladan, bu tarmoqda asosan ayollarning band bo'lishi sanoat hududlarida demografik balansni ushlab turish imkoniyatini beradi. Mamlakatimizni rivojlantirish, yangilash va modernizatsiya qilish bo'yicha tanlagan strategiyamizni amalga oshirish natijasida yurtimiz dunyodagi sanoqli davlatlar qatorida iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishning barqaror sur'atlarini ta'minlash, aholimizning moddiy farovonligini yuksaltirishga erishgani barchamizga katta mamnuniyat va iftixor bag'ishlaydi, albatta. O'zbekistonda bozor iqtisodiyotini shakllantirishdan asosiy maqsad – ijtimoiy yo'naltirilgan iqtisodiyotni samarali boshqarish tizimlarini shakllantirish asosida ishlab chiqarishni iste'molchi hohish – irodasiga tomon burish, fuqarolarning iqtisodiy erkinligini ta'minlagan holda mehnatsevarlikni, ijodkorlikni, tashabbuskorlikni, yuqori unumdorlikni rag'batlantirish uchun obyektiv sharoit yaratishdan iboratdir. Bozor mexanizmi bir tomondan – mehnat, moddiy va moliyaviy resurslardan oqilona foydalanishga imkon yaratsa, boshqa tomondan – ishlab chiqarish texnologiyalarining moslashuvchanligini, iqtisodiy faoliyatga ilmiy – texnika taraqqiyoti yutuqlarini doimo qo'llab borishni talab etadi.

So'nggi yillarda respublikada yengil sanoatning to'qimachilik, tikuv-trikotaj, chirm-poyabzal va mo'ynachilik tarmoqlarini rivojlantirish, ishlab chiqarilayotgan tayyor mahsulotlarning turlari va assortimentini kengaytirish, shuningdek, tarmoq korxonalarining investisiya va eksport faoliyatini har tomonlama qo'llab-quvvatlash bo'yicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jahon bozorlaridagi raqobatning kuchayishi, texnologiyalarning rivojlanishi va xorijiy ishlab chiqaruvchilar tomonidan mahsulot ishlab chiqarish xarajatlarining kamaytirilishi ushbu sohalarni rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar ishlab chiqilishini talab etmoqda. Bugungi kunda yengil sanoatning jadal va barqaror rivojlanishini ta'minlash, mahalliy xom ashyoni chuqur qayta ishlash orqali

birinchi navbatda tashqi bozorlarda raqobatbardosh bo'lgan yuqori qo'shilgan qiymatga ega to'qimachilik, tikuv-trikotaj, charm-poyabzal va mo'ynachilik mahsulotlari ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish va kengaytirish, shuningdek, salohiyatli xorijiy investorlar jalb qilinishi rejalashtirilmoqda.

Ma'lumki, yengil sanoat iqtisodiyotning muhim bo'g'ini hisoblanadi. "O'zbekengilsanoat" davlat aksiyadorlik kompaniyasi tomonidan tashkil etilgan matbuot anjumanida mustaqillik yillarida mamlakatimiz yengil sanoatida erishilgan yutuqlar tahlil qilindi.

Istiqlol yillarida yengil sanoat mamlakatimiz makroiqtisodiyot kompleksida munosib o'rin egalladi. Prezidentimiz rahnamoligida yaratilayotgan qulay sharoitlar, imtiyoz va preferensiyalar, mustahkam me'yoriy-huquqiy baza tarmoq korxonalariga salmoqli yutuqlarga erishish va yangi marralarga chiqish imkonini berayotir.

Ma'lumki, yengil sanoat oziq-ovqat sanoati bilan birga O'zbekiston agrosanoatning uchinchi guruhini tashkil etadi. U, asosan, paxtachilik va pillachilik negizida tarkib topdi. Paxta tozalash, to'qimachilik, trikotaj, poyafzal, ko'nchilik, ipak ishlab chiqarish yengil sanoatning muhim tarmoqlari hisoblanadi.

Paxta tozalash sanoati ishlab chiqarish jarayoni bir-biriga bog'liq bo'lgan paxta tozalash korxonasi, paxta quritish sexlari va transport xo'jaligidan tarkib topadi. U qishloq xo'jalik mahsulotlarini dastlabki ishlovchi tarmoq bo'lganligi sababli uning ko'rxonalari paxtakor tumanlarida joylashtiriladi. Shuningdek, temiryo'l yoki avtomobil yo'llaridan foydalanish qulayligi ham e'tiborga olinadi.

Paxta tozalash zavodlari ko'proq mashinasozlik, yoqilg'i-energetika-kimyoy majmualari hamda to'qimachilik, yog', kiyim-kechak kabi sanoat korxonalarini bilan ishlab chiqarish aloqasida bo'ladi.

Birinchi paxta tozalash zavodi Toshkentda 1874-yilda qurilgan. O'sha davr zavodi bir mavsumda ko'pi bilan 3 ming tonna paxta tozalay olgan. Dastgohlarni esa suv kuchi harakatga keltirgan. Shu tufayli dastlabki vaqtlarda paxta tozalash korxonalarini shaharlarda ham joylashgan. Zamonaviy paxta tozalash zavodi yil davomida 100 ming tonnagacha paxta tozalamoqda.

XX asr boshidagi mayda, yarim hunarmandchilik (210 ta) korxonalar o'rnida endilikda mexanizatsiyalashgan 120 dan ortiq qudratli korxonalar ishlab turibdi. Mustaqillikdan keyin Janubiy Koreya, Turkiya va boshqa xorijiy mamlakatlarning firmalari bilan hamkorlikda Qoraqalpog'iston Respublikasi hamda Xorazm, Qashqadaryo va Farg'ona viloyatlarida paxtani qayta ishlashdan tayyor to'qimachilik mahsuloti ishlab chiqarishgacha bo'lgan jarayonlarni qamrab olgan korxonalar barpo etildi.

O'zbekistonda lub ekinlari yetishtirila boshlangach, XX asrning 30-yillarida kanop zavodlari yuzaga keldi. Ular hozirda yiliga 20 ming tonna kanop poyasini qayta ishlash quvvatiga ega bo'lgan «Toshkent kanop sanoat sotish» aksiyadorlik birlashmasiga

uyushgan. Birlashma kanopdan qop-qanor, arqon, brezent va boshqa mahsulotlar ishlab chiqarmoqda.

Ipak gazlama to'qish uchun dastlab pilla chuvilib, xom ipak tayyorlanadi. Pilla yetishtirilgan joyida chuvilgani ma'qul. Uni uzoqqa tashish qimmatga tushadi (50 tonna yuk ko'taradigan vagonga ko'pi bilan 4 tonna pilla joylash mumkin).

Pillachilik fabrikalarida asosan ayollar mehnat qiladi. Har bir fabrikada mingtacha odam ishlashi mumkin. Shunga ko'ra, pillakashlik fabrikalari ipak qurti boqiladigan mintaqalardagi kichik va o'rta shaharlarda joylashtiriladi.

Ko'n-poyabzal ishlab chiqarish ham yengil sanoat tarmog'idir. Toshkent va Samarqand shaharlarida charm ishlab chiqariladi. Poyabzal fabrikalari Toshkent, Farg'ona, Chirchiq, Yangiyo'l va boshqa shaharlarda joylashgan. 1995-yil «Farg'ona poyabzal» aksiyadorlik jamiyati Germaniyaning «Salamander» firmasi bilan birlashib «O'zsalaman» qo'shma korxonasiga aylandi.

O'zbekistonda yengil sanoat klasterini tashkil etish bir necha asosiy bosqichlarni o'z ichiga oladi:

1. Potentsial tarmoqlarni aniqlash: O'zbekistonda o'sish va rivojlanish uchun eng ko'p salohiyatga ega bo'lgan engil sanoatning aniq tarmoqlarini aniqlang. Bunga to'qimachilik, kiyim-kechak, charm buyumlar, poyabzal va boshqalar kiradi.

2. Infratuzilmani rivojlantirish: Klasterni joylashtirish uchun sanoat parklari yoki zonalari kabi zarur infratuzilmani yaratish. Bunga kommunal xizmatlar, transport tarmoqlari va boshqa zarur vositalardan foydalanishni ta'minlash kiradi.

3. Investirlarni jalb qilish: O'zbekiston yengil sanoatiga sarmoya kiritishning afzalliklari va rag'batlarini ta'kidlab, klasterni mahalliy va xorijiy investirlarga targ'ib qilish. Bunga soliq imtiyozlari, soddalashtirilgan qoidalar va malakali ishchi kuchidan foydalanish kiradi.

4. Hamkorlik va tarmoq: Klaster ichidagi turli kompaniyalar va manfaatdor tomonlar o'rtasida hamkorlik va tarmoqni rag'batlantirish. Buni sanoat assotsiatsiyalari, savdo yarmarkalari va biznes bilan bog'liq tadbirlar orqali amalga oshirish mumkin.

5. Ko'nikmalarni rivojlantirish: Klasterda malakali va malakali ishchi kuchini ta'minlash uchun o'qitish va malaka oshirish dasturlariga sarmoya kiriting. Bu ta'lim muassasalari bilan hamkorlik qilish yoki kasbiy ta'lim markazlarini tashkil etishni o'z ichiga olishi mumkin.

6. Tadqiqot va ishlanmalar: Texnologik taraqqiyot va mahsulotlarni ishlab chiqish uchun klasterda innovatsiyalar va tadqiqotlarni rag'batlantirish. Buni tadqiqot institutlari bilan hamkorlik qilish yoki maxsus ilmiy-tadqiqot markazlarini tashkil etish orqali amalga oshirish mumkin.

7. Bozorni ilgari surish: Klasterda ishlab chiqarilgan mahsulotlarni ilgari surish uchun samarali marketing va brending strategiyalarini ishlab chiqish. Bunga xalqaro ko'rgazmalarda qatnashish, elektron tijorat platformalaridan foydalanish va aniq eksport bozorlariga yo'naltirish kiradi.

8. Me'yoriy qo'llab-quvvatlash: Yengil sanoat klasterining o'sishiga yordam beruvchi qo'llab-quvvatlovchi qoidalar va siyosatlarini ishlab chiqish. Bunga bojxona tartib-taomillarini soddalashtirish, intellektual mulk huquqlarini himoya qilish va adolatli raqobatni ta'minlash kiradi.

Ushbu qadamlarni qo'llash orqali O'zbekiston yengil sanoat klasterini samarali tashkil etishi mumkin, bu esa tarmoqda o'sish, raqobatbardoshlik va yangi ish o'rinlari yaratishga yordam beradi.

O'zbekiston iqtisodiyotiri rivojlanishida yengil sanoat korxonalarining ham xissasi katta hisoblanadi. So'nggi yillarda respublikada yengil sanoatning to'qimachilik, tikuv-trikotaj, charm-poyabzal va mo'ynachilik tarmoqlarini rivojlantirish, ishlab chiqarilayotgan tayyor mahsulotlarning turlari va assortimentini kengaytirish, shuningdek, tarmoq korxonalarining investisiya va eksport faoliyatini har tomonlama qo'llab-quvvatlash bo'yicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Ya'ni, yengil sanoat korxonalarida yalpi tushumning umumiy hajmida tayyor tikuv-trikotaj mahsulotlarining eksporti 60 foizdan kam bo'lmagan eksport ulushiga ega bo'lgan korxonalar 2023 yil 1 yanvarga qadar molmulk solig'ini to'lashdan ozod etilishi belgilab qo'yilgan.

O'zbekistonda yengil sanoat klasterini joriy etish va rivojlantirishning bir necha yo'li mavjud:

1. Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash: Hukumat yengil sanoat klasteriga investitsiyalarni jalb qilish uchun qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirishda hal qiluvchi rol o'ynashi mumkin. Bunga soliq imtiyozlari, subsidiyalar va infratuzilmani rivojlantirish, tadqiqot va ishlanmalar hamda o'quv dasturlari uchun grantlar taqdim etish kiradi.

2. Infratuzilmani rivojlantirish: Yengil sanoatga mo'ljallangan ixtisoslashtirilgan sanoat parklari yoki zonalarini tashkil etish korxonalarining rivojlanishi uchun zarur infratuzilma va qulayliklar yaratishi mumkin. Bunga kommunal xizmatlar, transport tarmoqlari va umumiy xizmatlardan foydalanish kiradi.

3. Investitsiyalarni rag'batlantirish: Yengil sanoat klasteridagi investitsiya imkoniyatlarini mahalliy va xorijiy investorlarga faol targ'ib qilish. Buni maqsadli marketing kampaniyalari, xalqaro savdo yarmarkalari va ko'rgazmalarida ishtirok etish, investitsiya forumlari va konferensiyalarini tashkil etish orqali amalga oshirish mumkin.

4. Kadrlar tayyorlash va malaka oshirish: Yengil sanoat klasteri uchun malakali ishchi kuchini rivojlantirish maqsadida o'quv dasturlari va kasbiy ta'limga sarmoya kiriting. Bunga ta'lim muassasalari bilan hamkorlik qilish, kasbiy ta'lim uchun grantlar ajratish va ixtisoslashtirilgan o'quv dasturlarini tashkil etish kiradi.

5. Tadqiqot va ishlanmalar: Innovatsiyalar va mahsulotlarni ishlab chiqish uchun engil sanoat klasteri doirasida tadqiqot va ishlanmalarni rag'batlantirish. Buni tadqiqot markazlarini tashkil etish, ilmiy-tadqiqot loyihalari uchun grantlar ajratish hamda biznes va tadqiqot institutlari o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish orqali amalga oshirish mumkin.

6. Hamkorlik va tarmoq: Yengil sanoat klasteridagi korxonalar o'rtasida hamkorlik va tarmoq o'rnatishni osonlashtirish. Bunga sanoat assotsiatsiyalarini tashkil etish, tarmoq tadbirlari va biznes moslashuv sessiyalarini tashkil etish hamda bilim almashish va hamkorlik uchun platformalar yaratish orqali erishish mumkin.

7. Eksportni rag'batlantirish: Yengil sanoat klasterida ishlab chiqarilgan mahsulotlar eksportini eksportni rag'batlantirish, bozorga kirishni osonlashtirish va maqsadli bozorlarga savdo missiyalarini ilgari surish orqali qo'llab-quvvatlash. Bu klasterdagi korxonalarga mijozlar bazasini kengaytirish va raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi.

8. Tartibga solish islohotlari: Yengil sanoat klasteri uchun qulay ishbilarmonlik muhitini yaratuvchi tartibga soluvchi islohotlarni amalga oshirish. Bunga ma'muriy tartib-qoidalarni soddalashtirish, byurokratik to'siqlarni kamaytirish, intellektual mulk huquqlarini himoya qilish va adolatli raqobatni ta'minlash kiradi.

Ushbu yondashuvlarni qo'llash orqali O'zbekiston investitsiyalarni jalb qiluvchi, innovatsiyalarni rag'batlantiradigan hamda mamlakatda iqtisodiy o'sish va ish o'rinlarini yaratishga hissa qo'shadigan yengil sanoat klasterini samarali joriy etishi va rivojlantirishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 16 sentyabrdagi "Yengil sanoatni yanada rivojlantirish va tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni rag'batlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" PQ-4453 sonli Qarori.

2. Uzbekiston Prezidentining 2017 yil 14 dekabr-dagi «Tukimachilik va tikuv-trikotaj sanoatini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari tug'risida» gi PF-5285-son farmoni.

3. Boltaboyev M.R. To'qimachilik sanoatida marketing strategiyasi. Monografiya. – T.: Fan, 2004. - 224 b.

4. Grigoryev A. Marketing: yoki zarur qadamlar. // Korxonani boshqarish. – T.: 2009. - №3. -21-22-betlar.

5. "O'zto'qimachilik sanoat" uyushmasi va uning tizimidagi korxonalarining 2018- 2020 yillar uchun statistik ma'lumotlari. Shog'iyosov T. Komrleks iqtisodiy tahlil. Darslik. –T.: Fan va texnolo-giya, 2012. – 280b.

6. Yusupov S.Sh. Kuchli raqobat sharoitida to'qimachilik korxonalari rivojlantirish strategiyasining asosiy yo'nalishlari: Monografiya. – T.: Fan va texnologiya, 2014. – 274 b.